

Sto četrdeset godina Hrvatskog pedagoško-književnog zbora

UDK 37.014(497.5)"1871/2011"

Primljeno 3. 8. 2011.

Pregledni članak

Prof. dr. sc. Nevio Šetić¹

Hrvatski pedagoško književni zbor, Zagreb
hpkzbor@gmail.com

Sažetak

Osnovan 1871. i otada kontinuirano djelatan, Hrvatski pedagoško-književni zbor je do danas prešao radni put dug 140 godina. Tijekom 140-godišnjeg postojanja i djelovanja izdavao je pedagoške i književne časopise, pedagošku enciklopediju, djela o obrazovanju i odgoju, pedagoške priručnike i udžbenike, kao i književna djela za mladež.

Organizirao je povremeno održavanje svehrvatskih učiteljskih skupština u vrijeme kad su hrvatske zemlje – voljom nadređenih im tuđinskih vlasti – bile razjedinjene, čime je pridonosio misaonoj i emotivnoj integraciji hrvatskoga naroda. Učiteljski domovi u Zagrebu i Crikvenici, kao i Hrvatski školski muzej u Zagrebu s Pedagoškom knjižnicom i Pedagoškim arhivom te Školske novine djela su Zbora.

Počevši od 1976. Zbor je svake godine organizirao višednevnu Školu pedagoga. Od 1998. na isti način usporedno djeluje i Škola učitelja, a od 2010. godine organizira se svake godine Jesenska i Proljetna škola HPKZ-a, namjenjene stručnom usavršavanju svih dionika hrvatskoga obrazovnog sustava, od vrtića do srednjih škola i učeničkih domova.

¹ Nevio Šetić je profesor moderne hrvatske povijesti na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, zastupnik u Hrvatskom saboru, predsjednik HPKZ-a, Veliki meštar Družbe "Braća Hrvatskoga Zmaja", autor devet knjiga te niza znanstvenih i stručnih članka. Nositelj je više odličja, priznanja, zahvala, diploma i plaketa.

Tijekom zadnjih desetljeća Zbor ima i svoje ogranke diljem Hrvatske od kojih su neki vrlo aktivni. Njegovo sveukupno članstvo broji danas oko 1.500 članova.

Ključne riječi: učitelj, škola, odgoj, obrazovanje, pedagogija, HPKZ, književnost

Od 1871., kad je Hrvatski pedagoško-književni zbor osnovan i započeo radom, do danas, proteklo je sto i četrdeset godina. Sve su obljetnice toga društva (krajem svakog desetljeća njegova postojanja i djelovanja) bile obilježene odgovarajućim spomen-osvrtima i to iz dva razloga: zbog toga što je ono u nas bilo prvo društvo koje je utemeljeno i usmjeravano sa zadacima poticanja, organiziranja i unapređivanja učiteljstva i općenito pedagoškog stvaralaštva i zbog toga što je ono, savlađujući razne prepreke koje su stajale na njegovu djelatnom putu, uspijevalo održavati kontinuitet svoga postojanja ispunjen plodnim radnim učincima.

Hrvatski pedagoško-književni zbor bio je i trajno ostao *učiteljska stručno-znanstvena udruga promicatelja pedagoške misli i prakse*, ili još preciznije rečeno, kako to stoji u prvom članku njezinoga važećeg Statuta, *stručno-znanstvena udruga koja okuplja stručne djelatnike u odoju i obrazovanju, od predškolsko do visokoga školstva*. Kao zbor takvih djelatnika s cjelokupnog hrvatskoga prostora, on se nazivao i naziva: *hrvatski* (u smislu: općehrvatski, svehrvatski). Taj su zbor sačinjavali ne samo učitelji nego i autori ili prevodioci pedagoških članaka, rasprava i knjiga (po kojima je on imao i ima *pedagoško* obilježje), ali i autori ili prevodioci književnih tekstova za mladež, kao i sastavljači školskih čitanki (po kojima je on imao i ima i *književne* značajke).

S obzirom na državni okvir u kojemu je nastao, Hrvatski pedagoško-književni zbor je svojim početkom i početnim fazama vezan za doba Austro-Ugarske. Ta dvojna država nastala je *Austro-ugarskom nagodbom* 1867. godine. Austrijski i ugarski dio Habsburške Monarhije imali su svoje vlastite državne teritorije, svoje zasebne ustave, zasebne parlamente i zasebne vlade.² Kao dijelovi realne unije, zajednički

² Zajednički službeni naziv te dvojne države bio je *Austro-Ugarska*. Svaka od te dvije države imala je i svoj zasebni službeni naziv. Austrijski dio Habsburške Monarhije zvao se: *Kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću*, a ugarski dio te iste Monarhije zvao se: *Zemlje krune svetog Stjepana*. Austrijski parlament se zvao: *Carevinsko vijeće*, a ugarski parlament se zvao: *Ugarski sabor*.

su im bili: vladar,³ vojska,⁴ vanjski poslovi i financijske obveze za izdržavanje tih zajedničkih službi.

Hrvatske su zemlje i prije i nakon Austro-ugarske nagodbe bile upravno razjedinjene. Svaka je od njih – voljom nadređene im tuđinske vlasti – imala svoju zasebnu zemaljsku ili pokrajinsku upravu. Njihova upravna razjedinjenost bila je nakon Austro-ugarske nagodbe još izrazitija, jer više nisu pripadale istoj, jedinstvenoj državi, već su se otada našle u dvije države: civilna i vojna Hrvatska i Slavonija pripale su ugarskom, a Dalmacija i Istra austrijskom dijelu Habsburške Monarhije. Hrvatski sabor u Zagrebu, koji su sačinjavali zastupnici iz civilne i vojne Hrvatske i Slavonije, slao je iz svoga sastava određeni broj delegata u Ugarski sabor u Budimpešti, a Dalmatinski sabor u Zadru i Istarski sabor u Poreču slali su iz svoga sastava određeni im broj delegata u Carevinsko vijeće u Beču.⁵

Na osnovi Hrvatsko-ugarske nagodbe, sklopljene 1868., banska je Hrvatska dobila autonomiju u unutarnjoj upravi, pravosuđu, nastavi i bogoštovlju. Austrija nije sklapala nikakve nagodbe s Dalmacijom i Istrom. Dalmatinski i Istarski sabor, kao i dalmatinske i istarske općine, imali su ograničenu autonomnost koju su, kao takvu, dodatno sputavali dalmatinski i istarski Talijani i talijanaši na štetu dalmatinskih i istarskih Hrvata. Dok je u banskoj Hrvatskoj nastavni jezik u školama i uredovni jezik u upravnoj administraciji bio hrvatski, u Dalmaciji i Istri se – uslijed nametnutog talijanskog jezika – morala voditi mukotrpna politička borba za pohrvaćenje svake škole i svake općinske uprave.⁶

Školstvo u civilnoj i vojnoj Hrvatskoj i Slavoniji, uza sve kočnice koje su mu otežavale razvoj, ipak se razvijalo brže nego u Dalmaciji i Istri. Obrazovna politika u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji bila je u nadležnosti Odjela za bogoštovlje i nastavu hrvatsko-slavonske Zemaljske vlade i nižih, područnih tijela uprave: županijskih magistrata, gradskih skupština i općinskih vijeća. Postojalo je 7 hrvatsko-slavonskih županija: Zagrebačka, Varaždinska, Križevačka, Riječka, Požeška, Virovitička i Sri-

³ Vladar je, po nasljednom pravu, potjecao iz dinastije Habsburg. On je u austrijskom dijelu Monarhije imao titulu *austrijskog cara*, a u ugarskom dijelu Monarhije titulu *ugarskoga kralja*. Obično su ga nazivali: *Njegovo carsko-kraljevsko Veličanstvo*.

⁴ Zajedničku su austro-ugarsku vojsku sačinjavali *ročnici i pričuvni sastav* svih rodova kopnene vojske i ratne mornarice. Svaka je od tih dviju država imala i svoj zasebni, zemaljski rod kopnene vojske zvan: *domobranstvo*, koje se u Austriji nazivalo njemačkim jezikom: *landver*, a u Ugarskoj mađarskim jezikom: *honved*.

⁵ Kasnije su, od 1873., zastupnici Istre i Dalmacije u Carevinskom vijeću birani izravnim izborima u područnim izbornim jedinicama.

⁶ *Povijest Hrvata. Druga knjiga: od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskoga rata*, Školska knjiga, Zagreb 2005., 509 - 510 i 518 - 529,

jemska.⁷ Obrazovna politika u hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini (vojnoj Hrvatskoj i Slavoniji) bila je u nadležnosti pukovnijskih (regimentskih) zapovjedništava. Postojalo je 11 pukovnija (regimenti): Lička, Otočka, Ogulinska, Slunjska, Prva banska, Druga banska, Križevačka, Đurđevačka, Gradiška, Brodska i Petrovaradinska.⁸

Obrazovanje učitelja u banskoj Hrvatskoj odvijalo se pretežito u zagrebačkoj Učiteljskoj školi, koja djeluje od 1849. godine.⁹ Pojedini su učitelji stekli svoje obrazovanje u Pragu (Skender Fabković, Ljudevit Modec...), a pojedini u Beču (Marija Jambrišak, Josip Stipetić, Ivan Marinović...). Zanimljivo je istaći da su pojedini Česi, koji su završili prašku Učiteljsku školu, dospjeli stjecajem okolnosti u bansku Hrvatsku i ovdje djelovali kao učitelji (Vjenceslav Mařík Zaboј, Marija Frechova-Fabković, Sebald Cihlar...). Pojedini istaknutiji učitelji u civilnoj i vojnoj Hrvatskoj, iskazujući svoju intelektualnu radoznalost, posvećivali su veliku pažnju svome općem i pedagoškom obrazovanju. Bilo ih je koji su učili latinski ili poneki od živih stranih jezika (njemački, francuski, engleski, talijanski, ruski ili češki) kako bi – u originalu mogli čitati djela velikih, svjetski poznatih književnika, pedagoga i filozofa. Neki su od tih učitelja poprilično dobro poznavali razmišljanja i stajališta Jana Amosa Komenskog, sadržana u njegovim djelima *Velika didaktika*, *Svijet u slikama...*, Johna Lockeja (*Ogledi o ljudskom razumu*, *Misli o odgoju...*), Jeana-Jacquesa Rousseaua (*Emil*, *Rasprava o porijeklu nejednakosti među ljudima*, *Društveni ugovor...*), Johanna Heinricha Pestalozzija (*Lienhard i Gertruda*, *Kako je Gertruda učila svoje dijete*, *O znanosti osnovnog odgoja*, *O odgoju u skladu s prirodom...*), Johanna Feiedricha Herbarta (*Opća pedagogija izvedena iz svrhe odgoja*, *Glavne točke metafizike*, *Opća praktička filozofija*, *Psihologija kao znanost...*).

Naročito važno značenje za uspostavljanje poznanstva i povezivanja između istaknutijih učitelja s područjâ civilne i vojne Hrvatske imao je *Napredak*. Bio je to časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži, koji je počeo izlaziti 1. listopada 1859. u Zagrebu i dalje kontinuirano izlazio.¹⁰ Njegovi suradnici, čija su spisateljska pera dotada plovila književnim i publicističkim vodama, otada ih predstavljaju i kao pedagoške pisce, promicatelje hrvatske pedagoške misli i prakse. Iz njihovih je članaka bilo vidljivo da oni vrlo aktivno prate i austrijski i češki pedagoški tisak. Bili

⁷ Dragutin Pavličević, *Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881.*, u: "Hrvatske županije kroz stoljeća", Školska knjiga, Zagreb 1996., 80 - 94.

⁸ Mirko Valentić, *Vojna krajina od djelomičnog ukidanja 1869. do sjedinjenja s banskom Hrvatskom 1881. godine*, u: "Povijest Hrvata. Druga knjiga..." (5), 490.

⁹ Antun Tunkl, *Borba za narodni jezik i prvi prijedlozi za reorganiziranje osnovnog školstva*, u: "Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Uredio D. Franković", *Pedagoško-književni zbor*, Zagreb 1958., 99.

¹⁰ Antun Tunkl, *Priprema za školski zakon i borba hrvatskog učiteljstva za narodnu školu*, u: "Povijest školstva i pedagogije..." (8), 115.

su dobro informirani o čemu pišu njihove austrijske i češke kolege i koje im obrazovne i odgojne teme najviše zaokupljaju pažnju. Pratili su i organiziranje austrijskog i češkoga učiteljstva. Njihove ih staleške aktivnosti potiču da i oni, ovdje u Zagrebu, duhovnoj, kulturnoj i gospodarskoj prijestolnici svih Hrvata, pristupe organiziranju sličnog staleškog okupljanja i djelovanja. Godine 1865. osnovali su prvu hrvatsku učiteljsku stalešku organizaciju *Učiteljsku zadrugu, Društvo za potporu učiteljske siročadi*.¹¹

Glavni buditelj i usmjeritelj staleške svijesti hrvatskoga učiteljstva u civilnoj i vojnoj Hrvatskoj bio je Ivan Filipović. Djelujući kao učitelj u Zagrebu, on se najviše družio sa Skenderom Fabkovićem, učiteljem zagrebačke Učiteljske škole. U svojim su razgovorima doticali i pitanje daljnjih koraka u staleškom organiziranju hrvatskoga učiteljstva: htjeli su i pobliže vidjeti dokle su u tom pogledu stigli austrijski (njemački) učitelji, koji su se isticali svojom staleškom aktivnošću i, kao takvi, mogli biti uzor učiteljstvu ostalih zemalja u Habsburškoj Monarhiji. Nošeni tom znatiželjom, prisustvovali su 19. skupštini austrijskog (njemačkog) učiteljstva, održanoj 23., 24. i 25. kolovoza 1870. u Beču.¹² Te je godine (1870.) održana i 1. skupština čeških učitelja u Pragu s čijim su radom i zaključcima također bili upoznati.

Filipović i Fabković su širili krug svojih istomišljenika ne samo u Zagrebu, već i u ostalim dijelovima civilne i vojne Hrvatske, koji su također smatrali potrebnim i mogućim da i hrvatsko učiteljstvo održava svoje staleške skupštine. Te bi skupštine prema njihovoj zamisli trebale biti opće, svehrvatske: okupljale bi predstavnike učitelja ne samo iz banske i vojne Hrvatske, već i iz Dalmacije. (Jer, Hrvatska, Slavonija i Dalmacija su bile sastavni dijelovi Hrvatskoga kraljevstva. To su isticali u svom službenom nazivu i *Hrvatski sabor* i *hrvatski ban* kao čuvari milenijske hrvatske državnosti, potvrđene i Hrvatsko-ugarskom nagodbom. Hrvatski se sabor zvao *Saborom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, a ban – *banom hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim*). Zadaća tih svehrvatskih učiteljskih skupova bila bi i *staleška* i *nacionalno-politička*. U staleškom smislu ti bi skupovi trebali raspravljati o nastavno-školskim i školsko-odgojnim temama, obrazovanju i samoobrazovanju učitelja, o školskim udžbenicima i učilima, o pohađanju škole, o suradnji s roditeljima i drugim odgojnim čimbenicima, o školskim zgradama i školskim vrtovima te o učiteljskim plaćama i stanovima, o učiteljskom mirovinskom osiguranju, o udruženjima u podžupanijama, o pedagoškom tisku i o ostalim pitanjima iz područja učiteljskog života i rada. U nacionalno-političkom smislu ti bi svehrvatski učiteljski skupovi

¹¹ Tomo Žalac, *Napredni pokreti i organizacije prosvjetnih radnika u Hrvatskoj 1865.-1981.*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1983., 24.

¹² V. bilj. 9, isto, 131.

trebali pridonijeti učvršćivanju hrvatske nacionalne svijesti, hrvatske političke misli i emotivne integracije Hrvatâ. Hrvatske su zemlje bile upravno razjedinjene, u različitim upravnim sustavima i time međusobno izolirane. Vladajući Austrijanci i Mađari nisu dopuštali da se hrvatske zemlje sjedine i nađu zajedno u njihovoj teritorijalno-upravnoj cjelini. Bojali su se ujedinjenih Hrvata koji bi ujedinjenjem postali jači i efikasniji u svojim težnjama i otporima. Kad već nije bilo moguće da se Hrvati u postojećim državnopravnim okolnostima sjedine, veliku je važnost imao svaki doprinos njihovoj misaonoj i emotivnoj integraciji. U funkciji takve integracije bilo je i okupljanje Hrvatâ iz svih hrvatskih zemalja bilo prigodom svehrvatskih proslava pojedinih događaja iz hrvatske prošlosti, bilo prigodom svehrvatskih gospodarskih i umjetničkih izložbi, bilo staleškim skupštinama učiteljâ, svećenikâ, liječnikâ ili gospodarstvenikâ.

Tako je, u svjetlu tih nastojanja – zalaganjem učiteljskog kruga oko Ivana Filipovića – pripremljena i sazvana Prva opća hrvatska učiteljska skupština koja je održana 23., 24. i 25. kolovoza 1871. u Zagrebu.¹³ U njenom je radu – ispunjenom referatima i raspravama – sudjelovalo oko tisuću učitelja iz civilne i vojne Hrvatske i iz Dalmacije, a bilo je i gostiju iz susjednih zemalja. U tom je velikom staleškom skupu osim učiteljâ bio i popriličan broj učiteljicâ, među kojima su se svojom stručnom vrsnoćom osobito isticale Marija Fabković i Marija Jambrišak. (Tadašnje su učiteljice, kao žene, mučila i dva posebna pitanja: *celibat* i *neravnopravnost u plaćama*. Mogle su se udati samo za učitelje ili profesore. Ako bi se udale za nekoga iz drugih staleža ili profesija, nisu mogle ostati u učiteljskoj službi. Iako su s jednakom stručnošću, kvalitetom i odgovornošću radile isti posao kao i njihove kolege učitelji, plaća im je bila za 20% manja).

Među sudionicima Prve opće hrvatske učiteljske skupštine osobito su – na temelju njihove agilnosti i iskazanog znanja – bili zapaženi Ivan Filipović, Skender Fabković i Ljudevit Modec – iz civilne Hrvatske, Mijat Stojanović – iz vojne Hrvatske, i Stjepan Buzolić – iz Dalmacije. Zadovoljni sadržajnošću i smislom toga skupa, njegovi su sudionici zaključili da se takvi skupovi održavaju svake četvrte godine i to svaki put u nekom drugom gradu.

Usporeds s pripremom te opće hrvatske učiteljske skupštine, Filipovićev istomišljenički krug je radio i na pripremi osnutka učiteljske stručno-znanstvene i književne udruge, koju je nazvao imenom: *Hrvatski pedagoško-književni zbor*. Sastavljači Pravila te udruge (Ivan Filipović, Skender Fabković i Ljudevit Modec) imali su pred sobom, kao uzorak, Pravila Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, potvrđena 1866. od cara i kralja Franje Josipa I. Kao što je JAZU, prema tim svojim Pra-

¹³ Isto, 131.

vilima, imala *počasne, prave i dopisne članove*, takve kategorije članstva ušle su i u Pravila Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Ova su Pravila 8. kolovoza 1870. upućena nadležnom organu vlasti (Odsjeku za unutarnju upravu hrvatsko-slavonske Zemaljske vlade) na odobrenje. Popratnu molbu za odobrenje Pravila potpisali su trinaestorica školsko-pedagoških djelatnika i to: Ivan Filipović, Skender Fabković, Marija Fabković, Ljudevit Modec, Tomislav Ivkanec i Mijat Vrbanc – učitelji u Zagrebu, Stjepan Basariček – učitelj u Virovitici, Mijat Stojanović – učitelj u Zemunu, Sebald Cihlar – učitelj u Kraljevcu, Janko Tomić – učitelj u Karlovcu, Ante Truhelka – učitelj u Osijeku, Franjo Stjepanek – učitelj u Dubravi, i Bartol Francelj – učitelj u Varaždinu.¹⁴ Oni su po tome bili i ostali trajno upamćeni kao osnivači Hrvatskog pedagoško-književnog zbora.

Pravila Hrvatskog pedagoško-književnog zbora bila su odobrena 30. rujna 1871. i taj se datum uzima kao početak Zborova postojanja.¹⁵ Prvi Upravljajući odbor Hrvatskog pedagoško-književnog zbora formiran je od Zborovih osnivača, nastanjenih u Zagrebu, a sačinjavali su ga: Ivan Filipović kao predsjednik, Tomislav Ivkanec kao tajnik i Ljudevit Modec kao blagajnik. Kasnije su Upravljajući odbori Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (od 1872. i dalje) birani na Zborovim skupštinama.

Ivan Filipović je obavljao izbornu dužnost predsjednika Zborova Upravljajućeg odbora, a time ujedno i dužnost predsjednika Zbora, četiri puta (izborom 1871., 1875., 1881. i 1887.), Skender Fabković jednom (izborom 1872.), kao i Mijat Stojanović (izborom 1878.) i Ljudevit Modec (izborom 1884.), Josip Stipetić dvaput (1890. i 1897.), također i Tomislav Ivkanec (1894. i 1902.), Stjepan Basariček jednom (izborom 1906.), itd.

Osnivači Hrvatskog pedagoško-književnog zbora bili su i njegovi prvi *pravi članovi*. Od 1872. god. broj pravih, dopisnih i počasnih članova bivao je iz godine u godinu sve veći. Najviše je tih članova bilo iz banske Hrvatske. Ali bilo ih je, dakako, i iz Dalmacije (od 1872. Stjepan Buzolić, upravitelj Muške preparandije u Arbanasima kod Zadra; od 1883. Vicko Adamović, učitelj u Dubrovniku i pedagoški pisac; od 1884. Vicko Danilo, učitelj Muške preparandije kod Zadra, suurednik zadarskog pedagoškog časopisa "Zora", pedagoški pisac; Miho Zglav, učitelj vježbaonice Muške preparandije u Arbanasima kod Zadra, suurednik zadarskog pedagoškog časopisa "Zora", pedagoški pisac; Petar Lorini, učitelj u Salima, publicist i pedagoški pisac;

¹⁴ Vidi o tome podatke u ovim spomen-publikacijama, koje je izdao Hrvatski pedagoško-književni zbor: *Prva desetgodišnjica Hrvatskog pedagogijsko-književnoga zbora*, Zagreb 1882.; *Pedesetgodišnjica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora*, Zagreb 1923., *Sto godina rada Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj 1871.-1971.*, Zagreb 1971.; Hrvoje Vrgoč, *Naših sto trideset pet godina 1871. - 2006.*, Zagreb 2007.

¹⁵ V. bilj. 9, isto, 135.

od 1891. Petar Kuničić, učitelj u Visu, publicist i pedagoški pisac...), kao i iz Istre (od 1882. Vjekoslav Spinčić, profesor koparske Učiteljske škole, kotarski školski nadzornik u Kopru i publicist).

Među počasnim članovima Hrvatskog pedagoško-književnog zbora bilo je i dalmatinskih Hrvata (od 1879. Miho Klaić, profesor, umirovljeni pokrajinski školski nadzornik, političar, zastupnik u Dalmatinskom saboru; od 1881. Ante Bakotić, profesor, pokrajinski školski nadzornik...), kao i istarskih Hrvata (od 1912. Viktor Car Emmin, učitelj, aktivist Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru, književnik i Rikard Katalinić Jeretov, rodoljubni pjesnik...). Među Zborovim počasnim članovima bilo je i uglednih i zaslužnih ljudi iz hrvatsko-slavonske Zemaljske vlade (od 1873. Pavao Muhić, predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu...), iz profesorskog sastava zagrebačkog Sveučilišta (od 1873. Tadija Smičiklas, od 1881. Franjo Marković...), iz redova istaknutih književnika (od 1873. Ivan Trnski, od 1881. August Šenoa, od 1908. Silvije Strahimir Kranjčević...), iz redova uglednih glazbenih stvaralaca (od 1878. Franjo Kuhač¹⁶...).

Nastojanjem prvakâ Hrvatskog pedagoško-književnog zbora održane su još dvije opće hrvatske učiteljske skupštine. *Druga opća hrvatska učiteljska skupština* (s oko 400 učitelja i učiteljica iz svih hrvatskih zemalja) održana je 25., 26. i 27. kolovoza 1874. u Petrinji. Tijekom njezina trajanja podneseno je niz referata, među kojima su bili najzapaženiji referati Stjepana Basaričeka ("O učiteljštima"), Sebalda Cihlara ("O daljnjoj naobrazbi učitelja"), Tomislava Jožićića ("O građanskim školama" i Grge Paulića ("O disciplini").¹⁷ *Treća opća hrvatska učiteljska skupština* (s oko 550 učitelja i učiteljica iz svih hrvatskih zemalja) održana je 4., 5. i 6. kolovoza 1878. u Osijeku. Prema zaključku sudionika te osječke skupštine, sljedeća, Četvrta opća hrvatska učiteljska skupština trebala se održati 1882. u Zadru. Međutim, ta zadarska skupština nije mogla biti ni sazvana jer to nisu dopustili vladajući čimbenici u Austriji i Ugarskoj iz njihovih antihrvatskih političkih razloga.

Cijeneci važnost organiziranog učiteljskog staleškog rada, Zborovi su prvaci poticali osnivanje podžupanijskih učiteljskih društava.¹⁸ Na poticaj tih prvaka osnovan je 1885. i *Savez hrvatskih učiteljskih društava* sa sjedištem u Zagrebu.¹⁹

¹⁶ Hrvatski pedagoško-književni zbor je 1885. izdao Kuhačevo djelo "Pjevanka. Sto dječjih popievakâ za jedno grlo s napjevi, tekstom i metodičkim navodom za pučke škole i zabavišta", koje je bitno unaprijedilo nastavu pjevanja i godinama bilo u uporabi.

¹⁷ Ljuba Lončar, *Školski zakoni i izgradnja školskog sistema za vlade Narodne stranke i u doba Khuenove mađarizacije*, u: "Povijest školstva i pedagogije..." (8), 162.

¹⁸ *Podžupanija* je bila naziv za kotar u okviru županije.

¹⁹ T. Žalac, n. dj., (10), 59.

Od osobitog je značenja bila izdavačka djelatnost Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Već u prvoj godini svoga postojanja (1871.), Zbor je objavio djelo Jana Amosa Komenskog: *Didaktika*. U 1872. objavio je djelo Skendera Fabkovića: *Metrički sustav. Priprava za praktičku porabu u školah i uredih*. U 1873. izdao je djelo Mijata Stojanovića: *Zablude uzgoja* (sastavljeno prema djelu njemačkog pedagoga Christijana Salzmann: *Krebsbüchlein, oder Anweisung zu einer unvernünftigen Erziehung der Kinder*). Kao pedagoški pisac naročito je bio plodan Zborov prvak Stjepan Basariček. U izdanju Zbora izlazila su mu djela ovim redoslijedom: *Kratko izkustveno dušoslovje* (1877.), *Pedagogija. I. dio: Uzgojoslovje* (1880.), *Pedagogija. IV. dio: Poviest pedagogije* (1881.), *Pedagogija. II. dio: Obće obukoslovje* (1882.), *Pedagogija. III. dio: Posebno obukoslovje* (1884.), *Rukovođ za početnu stvarnu ili zornu obuku* (1899.).

Iz strane pedagoške literature (u prijevodu na hrvatski jezik) Zbor je objavio niz djela, od kojih navodimo ova: *Školska dijetetika* Hermanna Klenkea (1878.), *Nauk ob uzgoju umnom, čudorednom i tjelesnom* Herberta Spencera (1883.), *Informatorijum za školu materinsku* Jana Amosa Komenskog (1886.), *Emil ili ob uzgoju* Jeana Jacquesa Rousseaua (1887.), *Miroslav i Bogoljuba* Johanna Heinricha Pestalozzija (1891.), *Misli o uzgoju* Francoisa Rabelaisa (1894.), *Tjelesni uzgoj* Angela Mossoa (1896.), *Školska stega* Johanna Böhma (1902.), *Intelektualni i moralni razvitak djeteta* Gabrijela Compayrea (1903.).²⁰

Objavio je Hrvatski pedagoško-književni zbor i mnoge školsko-pedagoške priručnike ostalih hrvatskih pedagoških pisaca, od kojih spominjemo: *Zornu obuku* Milana Kobalija (1879.), *Školski vrt na selu* Davorina Trstenjaka (1883.), *Metodiku prostoručnog crtanja za obće pučke i građanske škole* Đure Kutena (1885.), *O ženskom zgoju* Marije Jambrišak (1892.), *Rukovođ za prirodoznanstvenu obuku u nižim uzgojnim školama* Đure Turića (1894.), *Zemljopisnu obuku u viši i nižim pučkim školama / Metodički naputak za učitelje* Adolfa Vukovića (1901.), *Temelje psihologije* Ljudevita Dvornikovića (1906.), *Uvod u eksperimentalnu psihologiju* Paje Radosavljevića (1908.) itd.

Posebna je Zborova zasluga bila i u brizi za izdavanje pedagoških časopisa. Od 1873. on je preuzeo izdavanje časopisa *Napredak*. U tom su dobro uređenom i redovito izlazećem časopisu desetljećima surađivali gotovo svi hrvatski pedagoški pisci.²¹ Uz taj časopis izlazili su tijekom vremena još neki časopisi (*Hrvatski učiteljski*

²⁰ Prijevođe tih djela obavili su pretežitó hrvatski učitelji, među kojima se osobito istakao učitelj Ivan Širola kao prevodilac s francuskog i talijanskog jezika.

²¹ Pedesetgodišnjica tog časopisa bila je obilježena i knjigom Josipa Klobučara: *Napredak 1859.-1909. / Povijest i sadržaj prvih pedeset godina njegovih*, koja je objavljena 1909. u Zborovu izdanju.

dom i dr.). Veliki Zborov pothvat očitovan je i izdavanjem *Pedagoške enciklopedije*, koju su uređivali Stjepan Basariček, Tomislav Ivkanec i Ljudevit Modec. U razdoblju od 1886., kad je počela izlaziti, do 1916., kad je obustavljeno njezino daljnje izlaženje, objavljeno je ukupno 16 svezaka (do riječi: *pravop-s*).²²

Velika je uloga Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i u dugogodišnjem izdavanju *Smilja / Zabavno-poučnog lista sa slikama za mladež*. Od 1873., kad je počeo izlaziti, list *Smilje* je izlazio desetljećima. Taj je list privikavao učenike da čitaju njima namijenjene književne uratke u stihovima i prozi iz pera hrvatskih i stranih pisaca. Značajno je bilo i to što je on poticao hrvatske pisce pisati za mladež. Ističemo da je Zbor i posebno izdao niz književnih djela za djecu i mladež, čiji su autori bili Ivan Filipović, Mijat Stojanović, Davorin Trstenjak, Josip Klobučar, Tomislav Ivkanec, Janko Tomić, Krsto Šmid, Josip Milaković, Julije Kempf, Jelica Belović-Bernadzikowska, Ivan Devčić, Stjepan Širola, Ivana Brlić-Mažuranić, Vjenceslav Novak, Ivan Klarić, Ljudevit Krajačić i drugi.

Hrvatski pedagoško-književni zbor se zalagao i za donošenje zakonskih propisa o osnovnom školstvu i o učiteljskim školama. Za banovanja Ivana Mažuranića bilo je angažirano i nekoliko Zborovih prvaka u izradi prvog školskog zakona u banskoj Hrvatskoj. Rezultat je bio *Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, koji je usvojio Hrvatski sabor i 14. listopada 1874. potvrdio car i kralj Farnjo Josip I. Bio je to za ono doba moderan zakon, izrađen prema najboljim uzorima u europskim zemljama, koji je propisao sve što je bilo najbitnije za osnovne škole i preparandije, kao i za učiteljske dužnosti i prava.²³

Inicijativom i zalaganjem Hrvatskog pedagoško-književnog zbora te s potporom Saveza hrvatskih učiteljskih društava i hrvatskog učiteljstva pojedinačno nastali su: *Pedagoška knjižnica* u Zagrebu (osnovana 1877.), *Hrvatski učiteljski dom* u Zagrebu (građen od 1886. i svečano otvoren 1889.), *Učiteljska čitaonica* u Zagrebu (otvorena 1890.), *Učiteljski konvikt* u Zagrebu (građen od 1898. i svečano otvoren 1899.), *Hrvatska učiteljska štedna i predujmna zadruga* u Zagrebu (otvorena 1899.), *Hrvat-*

²² *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Uredio D. Franković, izdanje Pedagoško-književnog zbora, Zagreb 1958.; Ivo Perić, *Kulturna, znanstvena i stručna društva, organizacije i ustanove*, u: "Povijest Hrvata. Druga knjiga..." (7), 635.

²³ Poblize o tom zakonu v. izvorno: *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandijah za učiteljstvo obćih pučkih učionah u Hrvatskoj i Slavoniji i razprava o njemu u hrvatsko-slavonskom Saboru*, u knjizi Iva Perića: *Hrvatski državni sabor 1848.-2000. Dugi svezak: 1868.-1918*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2000., 131-133 te u tekstu Ante Bežena, Mažuranićev školski zakon iz 1874., u zborniku Ivan Mažuranić i Crna Gora, Filozofski fakultet u Osijeku i Institut za crnogorski jezik u Cetinju, Osijek-Cetinje 2011., 265-286.

ska učiteljska pripomoćna i posmrtna zadruga u Zagrebu (otvorena 1900.), *Hrvatski školski muzej* u Zagrebu (otvoren 1901.) i *Hrvatski učiteljski dom* u Crikvenici (građen od 1912. i otvoren 1913.).²⁴

Pojedini članovi Hrvatskog pedagoško-književnog zbora bili su više ili manje aktivni i u političkom životu. Tako se, na primjer, Tadija Smičiklas u banskoj Hrvatskoj nalazio u vodstvu oporbene Neodvisne narodne stranke, a bio je i njezin zastupnik u Hrvatskome saboru. Skender Fabković je simpatizirao banovinsku Stranku prava. S njezinim vođom Antom Starčevićem bio je u prijateljskim odnosima od njihovih mladih dana. I Fabkovićeva je supruga Marija simpatizirala banovinsku Stranku prava kao i politiku Mladočeha u njezinoj rodnoj Češkoj. U Dalmaciji su bili politički aktivni Miho Klaić i Stjepan Buzolić. Klaić je bio vođa dalmatinske Narodne /hrvatske/ stranke i njezin zastupnik u Dalmatinskome saboru i u Carevinskome vijeću. Buzolić je bio istaknuti pristaša dalmatinske Narodne /hrvatske/ stranke i pri kraju svoga života njezin zastupnik u Dalmatinskome saboru. U Istri je Vjekoslav Spinčić bio jedan od prvaka Hrvatsko-slovenske stranke i njezin dugogodišnji zastupnik u Istarskome saboru i u Carevinskome vijeću. On je prihvaćao i politički program banovinske Stranke prava te se osjećao i pravašem zbog toga što je ta stranka, koja se zauzimala za ujedinjenje i državnu samostalnost hrvatskoga naroda, uključivala i Istru u buduću ujedinjenu i samostalnu Hrvatsku. Predvođeci veću grupu istarskih Hrvata, koja je 1891. posjetila veliku, svehrvatsku gospodarsku izložbu u Zagrebu, Spinčić je u toj prigodi s tom grupom svojih Istrana posjetio i Antu Starčevića, vođu banovinske Stranke prava. Pozdravljajući Starčevića, naglasio je da ga pozdravlja u ime cijele hrvatske Istre, koja pripada hrvatskom teritorijalnom i narodnom korpusu i koja želi da se što prije i trajno nađe u zajednici sa svojom matičnom zemljom Hrvatskom. Taj je Spinčićev govor zasmetao istarskim Talijanima i talijanašima, koji su prikazali Spinčića austrijskom namjesniku u Trstu kao veleizdajnika i zahtijevali da, kao takav, bude otpušten iz profesorske službe, što je nekoliko mjeseci kasnije (1892.) i uslijedilo.²⁵

Nakon sloma Austro-Ugarske (1918.), Hrvatski pedagoško-književni zbor je nastavio svoje djelovanje i u *Državi Srba, Hrvata i Slovenaca* (1918.-1929.), odnosno u Kraljevini Jugoslaviji (1929.-1941.). Hrvatima je u toj novoj, južnoslavenskoj državi bilo još i teže nego ranije (za postojanja Austro-Ugarske). Hrvatski seljački pokret – pod vodstvom Stjepana Radića – bio je glavni organizator hrvatskoga otpora srpskoj prevlasti i glavni zagovaratelj hrvatskih zahtijeva da se ta nova država preustroji u

²⁴ H. Vrgoč, n. dj. (13), 27 - 38 i T. Žalac, n. dj. (10), 88 - 91.

²⁵ Nevio Šetić, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870.-1915., Dom i svijet*, Zagreb 2005., 243.

konfederativnu zajednicu. Velikosrbi nisu popuštali, učvršćivali su – pomoću sve-moći kralja iz srbijanske dinastije Karađorđević – svoju hegemoniju. Zatvori su bili puni Hrvata, koji se nisu mirili s takvim stanjem i svojom obespravljenošću. Zastupnici hrvatskog seljačkog pokreta u državnom parlamentu (Narodnoj skupštini) u Beogradu bili su omalovažavani, vrijeđani i izlagani prijetnjama od srbijanskih radikala, zastupnikâ Narodne radikalne stranke. Jedan od tih radikala je 1928. izvršio i oružani atentat na zastupnike hrvatskog seljačkog pokreta, i to u samom parlamentu, što je zgrozilo čitav kulturni i civilizirani svijet. Od tih hrvatskih zastupnika tri su bila teško ranjena, a dva ubijena. Jedan od dvojice ubijenih bio je zastupnik Đuro Basariček, sin hrvatskoga pedagoga Stjepana Basaričeka.

Poslije smrti Stjepana Radića, umrlog 1928. godine od posljedica ranjavanja u tom atentatu usred parlamenta, vodstvo hrvatskog seljačkog pokreta, stranački uobličenom u Hrvatskoj seljačkoj stranci, pripalo je Vladku Mačeku, Radićevu bliskom suradniku, koji je – u okolnostima neposredno uoči Drugog svjetskoga rata (1939.) – uspio, u sporazumu s predsjednikom jugoslavenske vlade Dragišom Cvetkovićem, postići objedinjavanje dotad upravno razdvojenih hrvatskih teritorija u jednu banovinu s hrvatskim imenom – Banovinu Hrvatsku koja je dobila i znatan stupanj autonomije. Velik broj hrvatskih učitelja i profesora sudjelovao je u hrvatskom seljačkom pokretu, koji je bio hrvatski nacionalni pokret u najširem smislu. Među njima, kao sudionik tog pokreta, bio je najpoznatiji Sigismund Čajkovac, pedagoški pisac, jedan od prvaka Hrvatskog pedagoško-književnog zbora.

Zborovi periodici: pedagoški časopis *Napredak* i list *Smilje* izlazili su i u međuraću (1918.-1941.) Predsjednici su Zbora u tom razdoblju bili Sigismund Čajkovac (biran četiri puta: 1920., 1927., 1932. i 1938.), Josip Kirin (izabran 1924.), Stjepan Ratković (izabran 1930.) i Josip Rukavina (biran uzastopno tri puta: 1934., 1936. i 1937.). Od pedagoških djela, Zbor je u međuraću objavio samo ponovljena i prerađena izdanja *Pedagogije* Stjepana Basaričeka (svezak I., II., III. i IV.). Veću je pažnju tijekom međuraća posvetio izdavanju književnih djela za mladež iz pera Davorina Trstenjaka, Gabrijela Pintera, Josipa Radoševića, Bogumila Tonija, Josipa Milakovića, Ljudevita Krajačića, Josipa Cvrtile, Milke Pogačić, Mijata Pribanića, Mije Filajdića, Martina Robotića, Ivane Brlić-Mažuranić, Zore Ruklić i Mate Lovraka.

Mnogi hrvatski učitelji i profesori bili su u tom vremenu – imenovanjima ili premještajima – razasuti izvan Hrvatske: na područjima Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i Makadeonije. Tek nakon uspostave i kratkotrajnog postojanja Banovine Hrvatske (1939.-1941.) većina ih se uspjela vratiti u ovamošnje hrvatske osnovne i srednje škole.

U ratnim neprilikama (za postojanja Nezavisne Države Hrvatske 1941.- 1945.), Zbor je nastavio svoje djelovanje kako mu je i koliko bilo moguće. Izdavao je perio-

dičke publikacije: časopis *Napredak* i list *Smilje*. (List *Smilje* je prestao izlaziti 1944.) Od pedagoške literature objavio je samo *Metodiku računske i mjerstvene nastave u pučkim produžnim i nižim srednjim školama* iz pera Martina Robotića. Od književnih je djela objavio *Narodne pripovijetke*, koje je sabrao Zlatko Špoljar, i *Mali dom* Zore Ruklić. Održavao je i svoje skupštine. Njegovi su predsjednici u tom razdoblju bili Josip Demarin (1941.-1944.) i Josip Rukavina (1944./45.).

Tijekom tih ratnih godina neki su članovi Zbora – kao predratne pristaše zabranjene Hrvatske seljačke stranke, oporbeno suprotstavljeni ustaškom režimu ili kao eksponirani antifašisti (sudionici narodno-oslobodilačkog pokreta) – bili progonjeni od ustaškog režima. Mnogi su učitelji i profesori izgubili svoj život u ustaškim zatvorima i logorima kao pristaše narodno-oslobodilačkog pokreta, kao vojnici i časnici u vojsci Nezavisne Države Hrvatske, kao vojnici i časnici u postrojbama narodno-oslobodilačke vojske ili kao žrtve bleiburške tragedije i hrvatskih križnih putova u neposrednom poraću.

Od svibnja 1945., u drugoj jugoslavenskoj državi pod vlašću komunistâ, Hrvatski pedagoško-književni zbor je nastavio svoje djelovanje. Vladajućim komunistima je zasmetao pridjev *hrvatski* u njegovu nazivu te je taj pridjev izostavljen i Zbor se otada zove: *Pedagoško književni zbor*. Izostavljanje pridjevka *hrvatski* bilo je znakovito. Postalo je jasno da će Hrvatima i u drugoj jugoslavenskoj državi biti teško. Ali, kako se i u tim okolnostima život nastavljao, tako se nastavljao i rad Pedagoško-književnog zbora. Novi je režim posvećivao veliku pažnju širenju školstva. I ono je doista – uslijed takve obrazovne politike tog režima – doživjelo svoju ekspanziju. Otvoreno je mnoštvo osnovnih i srednjih škola, kao i viših i visokih škola i fakulteta, đачkih i studentskih domova, nastao je tijekom sljedećih godina i niz novih izdavačkih poduzeća. Pedagoško-književni zbor se našao pred novim izazovima. Morao se prilagođavati tim novim prilikama i u njihovu okviru razvijati svoje djelovanje. Recimo kako su 1950. godine u njegovom krilu pokrenute i Školske novine, tjednik prosvjetnih djelatnika Hrvatske.

U razdoblju postojanja socijalističke Jugoslavije (1945.-1991.) predsjednici Pedagoško-književnog zbora bili su: Ljudevit Krajačić (biran tri puta: 1945., 1946. i 1949.), Stjepan Pataki (biran dva puta: 1950. i 1951.), Milan Grubić (biran dva puta: 1952. i 1953.), Klonimir Škalko (biran dva puta: 1955. i 1957.), Zlatko Pregrad (biran 1959.), Marijan Koletić (biran dva puta: 1960. i 1968.), Dragutin Pazman (biran tri puta: 1961., 1962. i 1965.), Mihajlo Ogrizović (biran dva puta: 1963. i 1964.), Vladimir Poljak (biran dva puta: 1966. i 1967.), Ante Blaženčić (biran 1969.), Pero Šimleša (biran dva puta: 1970. i 1971.), Milivoj Gabelica (biran 1972.), Valentin Puževski (biran dva puta: 1974. i 1976.), Josip Pivavc (biran dva puta: 1978. i 1980.), Krešimir

Bezić (biran 1981.), Vladimir Pletenac (biran 1982.), Adam Grubor (biran 1983.), Josip Malić (biran 1984.) i Hrvoje Vrgoč (biran dva puta: 1986. i 1988.).

Početkom 1946. godine Pedagoško-književni zbor preimenovao je pedagoški časopis *Napredak* u *Pedagoški rad*, koji će pod tim imenom redovito izlaziti sve do 1990.). Od poprilično opsežnih pedagoških Zborovih izdanja navodimo sljedeća djela: *Rad s početnicom (bukvarom)* Viktora Cvitana (1946.), *Methodske upute za prirodopisnu nastavu u osnovnoj školi* Ive Makeka (1946.), *Nastavne metode kemije* Janka Heraka (1947.), *Osnovi fizičkog odgoja* Vladimira Jankovića (1947.), *Uvod u opću pedagogiju* Stjepana Patakija (1948.), *Prirodopisne zbirke* Milana Grubića (1949.), *Pedagoška funkcija razrednika u osnovnoj školi* Klonimira Škalka (1949.), *Govorne i pismene vježbe u nastavi materinskog jezika u višim razredima osmogodišnje škole i nižim razredima gimnazije* Radoslava Putaneca (1951.), *Opća pedagogija* u redakciji Stjepana Patakija (1951.), *Metodika, I. i II. dio* u redakciji Pere Šimleše (1952.), *Ispitivanje i ocjenjivanje učenika* Klonimira Škalka (1952.), *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* u redakciji Dragutina Frankovića (1958.), *Metodika nastave stranih jezika* Vere Mosković (1960.), *Metodika nastave povijesti u osnovnoj školi* Josipa Demarina (1961.), *Materinski jezik u osnovnoj školi (Specijalna didaktika)* Tone Peruška (1962.), *Planiranje u nastavi* Vladimira Poljaka (1963.), *Upoznavanje, ispitivanje i ocjenjivanje učenika* Ivana Furlana (1964.), *Sto godina Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj 1871.-1971.* (1971.),²⁶ *Nastava i učenje uz pomoć kompjutera* Nikše Nikole Šoljana (1972.), *Nastavni sistemi* Vladimira Poljaka (1978.), *Metode razgovora u nastavi* Vladimira Jurića (1980.), *Stvaralaštvo i škola* Vladimira Poljaka (1987.).

Valja imati u vidu da je u tom razdoblju otvoreno niz podružnica Pedagoško-književnog zbora širom Hrvatske i to ponajprije u sjedištima pedagoških akademija kao viših škola za obrazovanje nastavnika razredne i predmetne nastave u osnovnim školama, koje su zamijenile srednje učiteljske škole.

Vrijednim oblikom aktivnosti Pedagoško-književnog zbora pokazala se i svakogodišnja, višednevna *Škola pedagoga* u vidu pedagoških radionica, okruglih stolova i rasprava. Od ukupno 15 tih škola, održanih od 1976. do 1990., tri su radile u Zagrebu, četiri u Zadru, tri u Opatiji, dvije u Puli, dvije u Šibeniku i jedna u Crikvenici.

²⁶ U toj spomen-knjizi doneseno je niz priloga o stogodišnjem djelovanju Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Od tih priloga navodimo posebno ove: *Rad Hrvatskog pedagoško-književnog zbora na razvijanju pedagoške teorije i prakse* iz pera Ante Vukasovića (76-124.), *Djelovanje Hrvatskog pedagoško-književnog zbora u pedagoškom obrazovanju kadrova i popularizaciji pedagogije* iz pera Dragutina Pazmana (125-149), *Hrvatski učiteljski dom - djelo Hrvatskog pedagoško-književnog zbora* iz pera Nade Gollner (264-273) i *Hrvatski školski muzej - njegov postanak i razvitak* iz pera Branka Plešea (299-325).

Voditelji tih škola bili su: Dragutin Pazman (1976.), Vladimir Jurić (1977., 1978.), Vlatko Previšić (1979.), Josip Pivac (1980.), Hrvoje Vrgoč (1981., 1982., 1983.), Josip Malić (1985.) i ponovno Hrvoje Vrgoč (1986.-1990.).

Iako se u socijalističkoj Jugoslaviji potiskivalo hrvatsko ime i iskazivanje hrvatskog nacionalnog osjećaja, hrvatski nacionalni identitet i osjećaji ostali su neugašeni; vrlo su živo i snažno pulsirali u svijesti i srcima ogromne većine Hrvata od najstarijih do najmlađih naraštaja. Pokazalo se to osobito tijekom obrambenog i osloboditeljskog Domovinskog rata 1991.-1995., kad su Hrvati, braneći svoj domovinski teritorij od velikosrpskih agresora i oslobađajući svoja privremeno okupirana područja, iskazali najviši stupanj svoje hrvatske nacionalne svijesti, snagu svoga nacionalnog jedinstva i hrabrosti, kao i najplemenitije dokaze svoje domovinske ljubavi. U tim časnim i svakog divljenja dostojnim braniteljskim i osloboditeljskim činima osobito je prednjačila nacionalno svjesna i ponosna hrvatska mladež. Svatko tko je pridonio njezinu patriotskom odgoju (od roditeljskog doma do škole i drugih odgojnih čimbenika) može se s tim dičiti. Njezino je borbeno geslo bilo: *Sve za Hrvatsku, Hrvatsku ni za što!* To njezino geslo zrači i trajno vrijednim pedagoškim poukama i porukama!

Pedagoško-književnom zboru je – u samostalnoj i suverenoj Republici Hrvatskoj – vraćen 1991. njegov pridjevak *hrvatski* te se on otada ponovno zove: *Hrvatski pedagoško-književni zbor*, a *Pedagoški rad* opet postaje *Napredak*. Izbornu dužnost predsjednika u ovo najnovije razdoblje nastavka Zborova djelovanja obavljali su: Hrvoje Vrgoč (biran i nadalje uzastopno pet puta: 1991., 1993., 1997., 2002. i 2006.), prva žena uopće birana na dužnost predsjednice, dipl. učiteljica Vesna Budinski (izabrana 2009.) i Nevio Šetić (izabran 2010.).

Tijekom svoje povijesti HPKZ je uvijek u svome članstvu imao sve prosvjetne i znanstvene djelatnike od učitelja i odgojitelja do sveučilišnih profesora. Nominalno je 1871. osnovan kao udruga učitelja, u novije su doba nakon drugoga svjetskoga rata u njegovu članstvu bili naglašeni pedagozi, no oni 2002. godine osnivaju svoju strukovnu udrugu Hrvatsko pedagoškijsko društvo. Po statutu usvojenom 2010. godine HPKZ je udruga u kojoj su ravnopravno okupljeni djelatnici iz svih područja odgoja i obrazovanja kojima je na srcu unapređivanje te djelatnosti kao cjeline stručnih profesija koje u njoj rade.

Od pedagoških djela, izdanih u nakladi Hrvatskog pedagoško-književnog zbora tijekom zadnjih dvaju desetljeća, navodimo: *Kineziologiju* V. Findaka, D. Metikoša i D. Mrakovića (1992.), *Djelatnosti u razvoju ekološke osjetljivosti djece* Vinke Uzelac (1993.), *Biti učitelj* Vladimira Strugara (1993.), *Slike i crteži u psihoterapiji djece* Damira De Zana (1994.), *Teorija glazbe* Josipa Završkog (1995.), *Prema novoj koncepciji razvoja pedagoške djelatnosti škole* Stjepana Staničića (1997.), *Teorijski,*

metodološki i društveni aspekti pojave darovitosti: bibliografija Vladimira Strugara (1997.), Radna pedagogija Dušana Petričevića (1998.), Metodika nastave prirode i društva Krešimira Bezića (1998.), Za preobrazbu hrvatskog školstva Hrvoja Vrgoča (1999.), Znanjem do promjena Ane Ivanek (1999.), Priprema i provedba školskih izleta, ekskurzija i putovanja Ive Stelle (2000.), Inovativnom školom u društvo znanja Josipa Pivca (2000.), Uzroci, posljedice i prevladavanje školskog neuspjeha Vesne Bilić (2001.), Doprinos pedagogiji i školskoj praksi. Sto četrdeset godina časopisa Napredak 1859.-1999. Vladimira Strugara i Hrvoja Vrgoča (2001.), Elementi pedagogije športa i rekreacije Mirka Lukića (2004.), Vrednovanje u odgoju i obrazovanju Vladimira Mužića i Hrvoja Vrgoča (2005.), Promjene odgojno-obrazovnog sustava: izabrana bibliografija Vladimira Strugara (2006.) Naših sto trideset pet godina Hrvoja Vrgoča (2007.), Staleška društva i časopisi hrvatskog učiteljstva u Istri 1891. – 1914. Nevia Šetića (2010.)

Ima tu još niz vrijednih izdanja. Ističem zato još neka, kao plod HPKZ-ovog istraživačkog projekta «Komparativna analiza hrvatskog i europskog (svjetskog) školstva u dvije knjige: *Školstvo u svijetu* (1993.) i *Europska orijentacija hrvatskog školstva* (1995.). Valja spomenuti i knjigu *Osnove suvremene pedagogije* grupe autora (1999.) koju su uredili Antun Mijatović, Hrvoje Vrgoč, Anđelka Peko, Anđelko Mrkonjić i Jasminka Ledić kao i zbornik radova s IV. sabora pedagoga Hrvatske koji je sazvao HPKZ: *Odgoj, obrazovanje i pedagogija u razvitku hrvatskoga društva* (2003.) a uredio Hrvoje Vrgoč.

Ističemo da je HPKZ i nakon državnog osamostaljenja Hrvatske nastavio s održavanjem *Škole pedagoga*. U vremenu od 1991. do 2009. održao je ukupno 18 škola i to: pet u Stubičkim Toplicama, pet u Lovranu, po dvije u Trogiru i Rovinju i po jedna u Bizovcu, Puli i Opatiji. Za sve to vrijeme (1991.-2008.) tom je školom rukovodio agilni i vrlo zaslužni Hrvoje Vrgoč,²⁷ jedino je 33. Školu pedagoga posvećenu pozitivnim vrijednostima u suvremenoj školi i predškolskoj ustanovi, vodila Vesna Budinski.

Valja još kazati kako je od 1998. godine Hrvatski pedagoško-književni zbor, osobito zalaganjem svoje članice i savjetnice u Zavodu za školstvo Danice Vrgoč, organizirao uz Školu pedagoga i Školu učitelja. Do danas je održano 10 Škola učitelja.²⁸ Razvitak odgoja i obrazovanja kao interdisciplinarnog i multidisciplinarnog

²⁷ H. Vrgoč, n. dj. (13), 269 i 276 - 371.

²⁸ Te su škole bile vrlo posjećivane i bavile su se vrlo važnim temama za sustav odgoja i obrazovanja. Tako je 7. Škola učitelja održana 2005. godine u Lovranu pod naslovom: *Učenici, učitelji i roditelji zajedno na putu uspješnog odgoja i obrazovanja (suradnja, partnerstvo, međuljudski odnosi, međusobno povjerenje i poštovanje, suodgovornost)*; 9. Škola učitelja održana je 2007. godine u Lovranu na temu: *Inovacije u učinkovitijem odgojno-*

područja istraživanja pridonio je da je HPKZ osmislio 2009. godine i 1. Školu predškolskoga odgoja i primarnoga obrazovanja ukazujući na važnost cjelovitog pristupa odgoju i obrazovanju. Ta je Škola pod naslovom „Na dodiru predškolskoga odgoja i primarnoga obrazovanja u zajedničkom odgojno – obrazovnom radu“ održana od 16. do 18. ožujka 2009. godine u Opatiji, a vodila ju je Vesna Budinski.

Uvažavajući svu dinamičnost promjena suvremenog školskog sustava i slojevitost odgojno-obrazovne prakse, kao i razvoj i potrebe hrvatskoga školskoga sustava u cjelini, a poštujući dosadašnja iskustva HPKZ-a, iskustvo „otvorenih vrata“ prema svim subjektima u obrazovanju i potrebi njihova sustavna jačanja, od 2010. godine HPKZ organizira dva puta godišnje svoje škole i to: Proljetnu i Jesensku školu HPKZ-a gdje se nastoji obrađivati sa stručno-znanstvenog aspekta aktualne i važne teme namijenjene svim subjektima odgoja i obrazovanja i njihovom stručnom i praktičnom usavršavanju. Praksa je pokazala kako takav pristup potiče veliki interes kod odgojitelja, učitelja, profesora, stručnih suradnika, ravnatelja vrtića, osnovnih i srednjih škola i učeničkih domova kome su primarno namijenjene HPKZ-ove škole. Do sada su organizirane u Opatiji tri takve škole.²⁹

I u ovom su najnovijem razdoblju nastavile radom ogranci (podružnice) Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Godine 2006. Zbor je imao sveukupno 2.168 članova,³⁰ od toga u svome sjedištu u Zagrebu 174, u ograncima 1.994, i to u Bjelovaru 132, u Križevcima 67, u Dubrovniku 41, u Petrinji 16, u Slavonskom Brodu 65, na vukovarsko-srijemskom području 1.372, u Splitu 80, na šibensko-kninskom području 28 te u Sekciji pedagoga grada Zagreba 85, u Sekciji predškolskog odgoja u Zagrebu 48 i u Sekciji učitelja grada Zagreba 60. Danas HPKZ ima 1500 članova, a djelatnost se provodi u središnjem uredu u Zagrebu te 7 aktivnih ogranka u županijama. Posebno su aktivni ogranci u Vukovaru, Bjelovaru, Križevcima, Splitu i Dubrovniku, kao i dva nedavno osnovana – onaj u Krapini za područje Krapinsko-zagorske županije i u Pleškovcu, u općini Sv. Juraj na Bregu, za područje Međimurske županije. Osim što HPKZ izdaje časopis *Napredak*, više njegovih ogranka izdaju svoje časopise. Tako Ogranak u Splitu već 60. godina izdaje časopis *Školski vjesnik*,

obrazovnom radu, dok je 10. Škola učitelja Hrvatske organizirana u Opatiji 2008. godine pod naslovom: *Hrvatski obrazovni sustav u odnosu prema obrazovnoj politici Europske unije (Europski referentni okvir temeljnih kompetencija)*.

²⁹ Tijekom 2010. godine organizirane su dvije škole o temi: *Učenje i poučavanje u suvremenom vrtiću i školi – što, kada i kako?* u Opatiji od 24. do 26. svibnja i *Kurikulum: izazov hrvatskom obrazovanju* u Opatiji od 22. do 24. listopada. Godine 2011. održana je škola: *Hrvatski obrazovni sustav na pragu Europske unije* u Opatiji od 21. do 23. ožujka.

³⁰ Prethodno stanje članstva u Hrvatskom pedagoško-književnom zboru kretalo se ovako: 1871. godine - 21, 1873. godine - 39, 1957. godine - 288, 1965. godina - 926 i 1969. godine - 1.662. - H. Vrgoč, n. dj. (13), 76.

Ogranak u Bjelovaru od 1992. godine izdaje časopis *Bjelovarski učitelj* i Ogranak u Vukovaru od 2004. godine izdaje časopis *Vukovarsko-srijemski učitelj*.

Hrvatski pedagoško-književni zbor već desetljećima nije jedini, ponekad ni glavni, u izdavanju pedagoških časopisa i ostale pedagoške literature, kao ni u organiziranju staleško-stručnih-znanstvenih skupova o obrazovanju. No, bez obzira na to, on je opstao i opstojat će jer njegova opstojnost ima svoju trajnu svrhu. Bio je i bit će u službi škole i učiteljstva, odgoja i obrazovanja, ukratko: hrvatskoga školstva. Njegova se djelatna uloga sastoji u tome da okuplja školsko-pedagoške uposlenike i stvaroce koji pišu za djecu i mladež uopće; da potiče istraživanje i stručno-znanstvenu obradu nastavno-obrazovnih i odgojnih tema; da izdaje svoje pedagoške časopise; da u okviru svojih mogućnosti bude nakladnik svih vrsta pedagoške literature; da organizira skručno-znanstvene skupove radi razmatranja svih recentnih obrazovnih i odgojnih pitanja; da potiče znanstveno proučavanje prošlosti školstva i odgoja; da na prikladan način obilježava obljetnice važnijih školskih i odgojnih ustanova te važnijih događaja i zaslužnih ličnosti iz školsko-pedagoškog života; da surađuje sa svim vrstama obrazovnih institucija kao i s drugim ustanovama iz područja kulture i znanosti, itd.

Doista, vrijeme u kojemu živimo nameće poučavateljima i odgojiteljima nove stvaralačke izazove, kako u pogledu sadržaja poučavanja tako i načina poučavanja i ocjenjivanja. Već su u opticaju a i dalje se javljaju novi izvori, oblici i tehnike spoznavanja i učenja, koji nužno zahtijevaju i bitne inovacije u metodikama i organizaciji školske edukacije. U život naše mladeži utkale su se i utkivaju razne nove pojave koje kompliciraju i otežavaju odgojni utjecaj škole i roditeljskog doma. I do sada smo bili dio kulturne i civilizirane Europe. Odsada postajemo i članica ujedinjene Europe – *Europske unije*. Ima to i imat će, dakako, odraza i na hrvatsko školstvo, koje se prilagođava i usklađuje sa školskim sustavima Europske unije. U tim daljnjim tokovima obrazovnog i odgojnog poslanja u Republici Hrvatskoj i Hrvatski pedagoško-književni zbor ima svoje naravno poslanje.

Zaključujući ovaj prilog, posvećen 140. obljetnici djelovanja HPKZ-a, želim još istaknuti kako je u ovo naše vrijeme osnovni cilj HPKZ-a pridonositi unapređenju teorije i prakse odgoja i obrazovanja na temelju suvremenih interdisciplinarnih znanstvenih spoznaja te praktičnih iskustava iz učiona. Cilj je HPKZ-a poticati razvoj integralne svijesti o zajedničkom društvenom položaju, interesima i potrebi jedinstvenoga djelovanja svih prosvjetnih djelovanja na nacionalnoj i lokalnoj razini. Posebno se zazuzimajući za znanstveno, stručno i praktično usavršavanje svih djelatnika u području odgoja i obrazovanja u skladu s koncepcijom cjeloživotnog učenja i obrazovanja i držeći se onih spoznaja i iskustva po kojima znanstveni dosezi trebaju biti provjereni u praksi te da svi sudionici u odgoju i obrazovanju trebaju zajednički rasti

u svojim spoznajama i svijesti, što držimo važnim preduvjetom uspješnog razvitka našega školskoga sustava. Zapravo sva nastojanja HPKZ-a usmjerena su na djelatni doprinos razvoju i unapređenju humane antropologije u odgoju i obrazovanju u Republici Hrvatskoj. Stoga Hrvatsko pedagoško-književnom zboru sada, u povodu njegove 140. obljetnice, poželimo: Sretno u nova desetljeća!

Literatura

- Bežen, A. (2011.). Mažuranovićev školski zakon iz 1874., u: Zbornik Ivan Mažuranić i Crna Gora, Osijek-Cetinje: Filozofski fakultet u Osijeku i Institut za crnogorski jezik u Cetinju.
- Klobučar, J. (1909.). Napredak 1859.-1909. / Povijest i sadržaj prvih pedeset godina njegovih, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Lončar, Lj. (1958.) Školski zakoni i izgradnja školskog sistema za vlade Narodne stranke i u doba Khuenove mađarizacije, u: Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Uredio D. Franković, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Pavličević, D. (1996.). Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881., u: Hrvatske županije kroz stoljeća, Zagreb: Školska knjiga.
- Perić, I. (2000.). Hrvatski državni sabor 1848.-2000. Drugi svezak 1868.-1918., Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Perić, I. (2005.). Kulturna, znanstvena i stručna društva, organizacije i ustanove, u: Povijest Hrvata. Druga knjiga: od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata, Zagreb: Školska knjiga.
- Povijest Hrvata. Druga knjiga: od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata (2005). Zagreb: Školska knjiga.
- Prva desetgodišnjica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (1882.), Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Pedesetgodišnjica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (1923.), Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Sto godina rada Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj 1871.-1971. (1971.). Uredili D. Franković, M. Ogrizović i D. Pazman, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Šetić, N. (2005.). O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870. -1915., Zagreb: Dom i svijet.
- Šetić, N. (2010.). Staleška društva i časopisi hrvatskog učiteljstva u Istri 1891.-1914., Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor i Profil international.
- Tunkl, A. (1958.). Borba za narodni jezik i prvi prijedlozi za reorganiziranje osnovnog školstva, u: Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Uredio D. Franković, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Tunkl, A. (1958.). Priprema za školski zakon i borba hrvatskog učiteljstva za narodnu školu, u: Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Uredio D. Franković, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

- Valentić, M. (2005.). Vojna krajina od djelomičnog ukidanja 1869. do sjedinjenja s banskom Hrvatskom 1881. godine, u: Povijest Hrvata. Druga knjiga: od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskoga rata (2005.), Zagreb: Školska knjiga.
- Vrgoč, H. (2007.). Naših sto trideset pet godina 1871.-2006., Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Žalac, T. (1983.). Napredni pokreti i organizacije prosvjetnih radnika u Hrvatskoj 1865. – 1981., Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

One Hundred and Forty Years of Croatian Literary – Educational Association

Summary

Founded in 1871 and since then continually active, Croatian Literary – Educational Association has till today completed 140 years long working route. During 140 years of existence and activity, it has published educational and literary magazines, educational encyclopaedia, works on education, educational manuals and textbooks, as well as literary works for young people.

It has occasionally organized pan – Croatian teachers' assemblies at the time when Croatian countries - at will of superior foreign rule - were disunited and in this way it contributed to their mental and emotional integration. Teachers' Centre in Zagreb and Crikvenica, as well as Croatian School Museum in Zagreb with Pedagogical Library and Archive of Education and School Journal are the work of the Association.

Since 1976, every year the Association has organized several-days School of Pedagogues. Since 1998, in the same way School of Teachers has worked at the same time; since 2010, every year Autumn and Spring School of Croatian Literary - Educational Association has been organized, aimed at development of all the participants of Croatian educational system, from nurseries to secondary schools and pupils' hostels.

In the course of the last decades, the Association has its branches all over Croatia, some of which are very active. Today its overall membership numbers about 1,500 members.

Key words: teacher, school, education, pedagogy, association, literature